

۲

بخش

راهنمای تدریس
فصول کتاب درسی

مقدمه

در این بخش روش تدریس همهٔ فصل‌ها، درس‌های کتاب شامل انتظارات یادگیری، مواد و وسایل مورد نیاز، روش پیشنهادی برای شروع و پیشبرد درس‌ها، پاسخ و چگونگی انجام فعالیت‌ها، محورهای ارزشیابی و ملاحظات و دانستنی‌های معلم و معرفی منابع، ارائه می‌شود.

فصل اوّل : تعاون

مفاهیم کلیدی	رابردها یا حوزه‌های موضوعی
<p>نظام‌های اقتصادی ایران: بخش دولتی، بخش خصوصی، بخش تعاونی</p>	منابع و فعالیت‌های اقتصادی
<p>شرکت‌های تعاونی، نقش و انواع آن</p>	
<p>مسئولیت نسبت به مسائل و مشکلات هموعان و همیاری در سطوح مختلف انجمن‌ها و مؤسسات مردم نهاد، سازمان اوقاف و امور خیریه قوانین و مقررات وقف و تعاونی‌ها</p>	نظام اجتماعی
<p>آموزه‌های قرآنی و دینی و اخلاقی در امر تعاون معرفی نمونه‌ها و مصادیق تعاون و نیکوکاران</p>	فرهنگ و هویت
<p>احساس مسئولیت و همیاری و تعاون در خانه و مدرسه و اجتماع</p>	ارزش‌ها و اخلاق
<p>میراث فرهنگی</p>	مسئولیت‌پذیری
<p>بررسی و کاوش، برقراری ارتباط، خلاقیت، مشارکت، واکنش شخصی و اظهار نظر</p>	مهارت‌های کاوشگری

تعاون (۱)

انتظارات یادگیری

انتظار می‌رود دانش‌آموزان با فراگیری این درس و انجام فعالیت‌های آن بتوانند:

- با ذکر مثال‌هایی ضرورت‌ها و اهمیت تعاون را بیان کنند.
- معنا یا مفهوم آیه مشهور قرآن کریم را که مربوط به تعاون است، بیان کنند.
- اشکال مختلف تعاون را نام ببرند.
- در خانه و مدرسه برای همکاری در امور ترغیب شوند و به‌طور عملی همکاری کنند.
- مصادیقی از تعاون در خانه و مدرسه و محله را بیان کنند و در این زمینه پیشنهادهایی را ارائه دهند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی؛ کاغذ و قلم برای یادداشت کردن مواردی که دانش‌آموزان درباره آن فکر می‌کنند؛ چیدمان میزها و صندلی‌هایی متناسب با بحث و گفت‌وگو در کلاس.

آماده کنید

درس را می‌توان با فعالیت آغازین کتاب شروع کرد. دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کنید. از هر گروه بخواهید ماجرای (۱) و (۲) را بخوانند و با هم گفت‌وگو کنند و فعالیت (۱) را که شامل بخش‌های الف، ب، پ، ت است، انجام دهند. ممکن است از یکی از دانش‌آموزان بخواهید دوباره ماجرای (۱) و (۲) را با صدای بلند بخوانند.

سپس به هر گروه فرصت دهید تا پاسخ‌هایی را که یادداشت کرده‌اند، بخوانند. الف) شباهت‌های این دو ماجرا این است که در زندگی خانواده یا یک محله، مشکل و مسئله‌ای بروز و ظهور پیدا کرده است و ضرورت دارد که از طریق همکاری این مشکل حل شود.

ب) در هر دو ماجرا افرادی داوطلب شدند و ادعا کردند که نباید نسبت به این ماجرا بی‌اعتنا بود و دست روی دست گذاشت و در هر دو ماجرا افراد داوطلب، دیگران را ترغیب به همکاری کردند. پ) شرایط بسیار بدی برای آن خانواده پدید می‌آمد. ممکن بود امیرعلی از درس و مدرسه عقب بماند؛ وضع بیماری احمدآقا بدتر شود و گرفتاری‌های بیشتری بروز کند یا در آن محله با ادامه آلودگی زباله‌ها، بیماری‌هایی شایع شود و ساکنان را مبتلا کند؛ تعداد و انواع حشرات و جانوران موذی که ناقل میکروب و بیماری‌اند، در آن محله بیشتر شود و از نظر روحی بر ساکنان محله تأثیرات بدی بگذارد و ...

ت) دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند و ممکن است پاسخ‌ها متفاوت باشند.

آموزش دهید

با انجام فعالیت‌های پیشین دانش‌آموزان با موضوع تعاون و ضرورت آن آشنا می‌شوند. از آنها بخواهید اگر خاطره‌ای از تعاون و همکاری خود یا اعضای خانواده‌شان با دیگران دارند، در کلاس تعریف کنند.

معنای آیه ۲ سوره مائده از قرآن کریم را روی تابلوی کلاس بنویسید و مفهوم آن را توضیح دهید. سپس درباره شکل‌های گوناگون تعاون مثال بزنید.

از دانش‌آموزان بخواهید روی یک کاغذ بنویسند که در چه مواردی با اعضای خانواده خود همکاری دارند. سپس این موارد را در کلاس بخوانند. در مرحله بعد، از آنها بخواهید فکر کنند و اموری را که از این به بعد تصمیم می‌گیرند در آنها همکاری کنند، بنویسند و پیشنهاد بدهند. سپس فعالیت شماره ۲ را به بحث بگذارید. می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید جدولی بکشند و نام اعضای خانواده را در یک ستون و عنوان فعالیت‌هایی را که در خانه انجام می‌شود در بالای ستون بنویسند و جدول را با بررسی امور خانه به مدت یک هفته کامل کنند.

فعالیت‌ها نام اعضا	خرید نان	شستن ظرف‌ها	خرید مایحتاج خانه	جارو کردن گردگیری	پختن غذا	جمع کردن رختخواب	بردن سطل زباله	...
پدر			×					
مادر			×					
حمید	×							
نرگس								

ممکن است این جدول به آنها کمک کند که بفهمند در انجام فعالیت‌های خانه، به یک میزان سهم دارند یا اغلب فعالیت‌ها بردوش یک نفر گذاشته شده است یا نقش آنها در امور خانه کم است یا قابل قبول. دانش‌آموزان در سال گذشته با مفهوم مقررات آشنا شده‌اند و می‌دانند که مقررات یعنی کارهایی که باید انجام دهند یا نباید انجام دهند.

* موضوع بعدی دربارهٔ صندوق قرض الحسنه است که می‌توانید برای دانش‌آموزان اهمیت و فایده آن را تشریح کنید. هدف آن است که دانش‌آموزان به تشکیل صندوق قرض الحسنه و همکاری در برطرف کردن نیازهای مالی ترغیب شوند.

* در زمینهٔ همکاری در مدرسه، به جای توضیح فواید و آثار این همکاری، لازم است فعالیتی را طراحی کنید و کارها را تقسیم کنید تا دانش‌آموزان به طور عملی به همکاری بپردازند. برای مثال، برگزاری یک اردوی یک روزه، برگزاری یک جشن در کلاس یا مدرسه، خوردن صبحانه دسته‌جمعی در مدرسه از این قبیل است.

در این بخش روی کمک به دانش‌آموزانی که در یادگیری دروس ضعف‌هایی دارند، تأکید کنید. * برای آموزش تعاون در محله و رفتار مناسب با همسایه‌ها نیز می‌توانید از روش‌های پرسش

و پاسخ، بیان خاطره (خوشامدگویی به همسایه‌ای که جدیداً به آن محل نقل مکان کرده، عیادت از همسایه بیمار، دیدار از همسایه‌ای که از سفر زیارتی بازگشته، همکاری در نظافت و پاکیزگی محله یا مراسم مختلف، ...) استفاده کرد. همچنین از طریق بحث و گفت‌وگو، مواردی را که باعث آزار و اذیت همسایه‌ها می‌شود، و بی‌اعتنایی نسبت به مشکلات همسایه و نظایر آن را با توجه به شرایط محلی و بومی و با تأکید بر احادیث دینی، آموزش دهید.

به پایان ببرید

با جمع‌بندی و خلاصه کردن مطالب مربوط به ضرورت و اهمیت و جلوه‌های تعاون، درس را مرور کنید. به عنوان تکلیف پایانی، از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت‌های شماره ۶ صفحه ۶ کتاب را انجام دهند و مواردی را یادداشت کنند و با ذکر مثال به همراه بیاورند. رقابت، حسادت، برتری طلبی، خودبزرگ بینی و خودخواهی از مواردی است که مانع همکاری در زندگی اجتماعی می‌شود.

محورهای عمده ارزشیابی

مطابق با انتظارات یادگیری، بیان معنا یا مفهوم آیه قرآن کریم درباره تعاون و ذکر مثال‌هایی درباره آن، بیان ضرورت‌های تعاون و مصادیقی از آن در خانه، مدرسه و محله، همچنین همکاری در این حوزه‌ها به طور عملی از محورهای عمده ارزشیابی است که از طریق انجام فعالیت‌های کتاب و فهرست‌ها و آزمون‌های کتبی و شفاهی محقق می‌گردد.

ملاحظات تدریس / دانستنی‌های معلم

● در آموزش این درس، مشارکت و همراهی خانواده، ضرورت دارد و دانش‌آموزان نباید در آموزش‌های مدرسه و آنچه در زندگی واقعی شان رخ می‌دهد (مثلاً همکاری اعضای خانواده، رعایت حقوق همسایه‌ها و خوش رفتاری با آنها و ...) دوگانگی ملاحظه کنند.

شایسته است در جلسه توجیهی خانواده در ابتدای سال تحصیلی از فرد صاحب نظری دعوت شود تا ابعاد و ضرورت‌های تعاون در خانه و محله را برای آنها تبیین نماید. همچنین خانواده‌ها می‌توانند در ارزیابی تغییر نگرش‌ها و رفتارهای دانش‌آموزان در این موارد به دبیر کمک کنند.

تعاون (۲)

انتظارات یادگیری

- انتظار می‌رود دانش‌آموزان با فراگیری این درس و انجام فعالیت‌های آن بتوانند:
 - مصادیقی از انواع انفاق را بیان کنند.
 - آیه‌ای از قرآن کریم را که درباره انفاق است، پیدا کنند و معنای آن را بگویند.
 - درباره برخی راه‌هایی که می‌توانند انفاق کنند، فکر کنند و به انفاق کردن ترغیب و حساس شوند.
 - درباره یک مکان که توسط خیرین در منطقه زندگی‌شان ساخته شده یا امکاناتی که به‌وسیله افراد نیکوکار در محله پدید آمده، تحقیق کنند.
 - معنا و مفهوم وقف را توضیح دهند.
 - ویژگی‌ها و فواید مادی و معنوی شرکت‌های تعاونی را در یک فهرست بنویسند و آن را با شرکت غیرتعاونی مقایسه کنند.
 - یک انجمن نیکوکاری یا تعاونی مصرف در مدرسه خود تشکیل دهند.

مواد و وسایل مورد نیاز

کتاب درسی؛ کاربرگه شماره ۱؛ قرآن کریم؛ در صورت امکان اعلان یا بروشورهایی از انجمن‌های خیریه یا سازمان‌های مردم‌نهاد؛ دعوت از یک عضو انجمن‌های خیریه به کلاس.

آماده کنید

بهتر است درس را با نقل سرگذشت فرد نیکوکاری که بخشی از زندگی خود را صرف خدمت به هموعان کرده است، شروع کنید. البته بهتر است که این فرد نیکوکار از منطقه زندگی شما یا استانی که در آن به سر می‌برید، باشد.

در صورتی که خودتان خاطره‌ای از مشارکت، انفاق و تعاون در جامعه دارید، در کلاس بازگو کنید. معمولاً دانش‌آموزان به دانستن نکاتی درباره زندگی شخصی معلم خود علاقه‌مندند. با بیان تجارب شخصی خود و زندگی نامه افراد نیکوکار، در دانش‌آموزان انگیزه و حساسیت ایجاد کنید.

آموزش دهید

از دانش‌آموزان بخواهید چهار موقعیت صفحه ۷ را که در کادرهای رنگی نوشته شده مطالعه کنند و سپس فضای بحث و گفت‌وگو و پرسش و پاسخ پدید بیاورید. برای مثال شما می‌توانید، بپرسید:

- کدام یک از نمونه‌های مشابه را در خانواده یا فامیل خود سراغ دارید؟
- شما کدام یک از این موقعیت‌ها یا کدام نوع همکاری را بیشتر می‌پسندید؟ چرا؟
- آیا خود شما تجربه‌ای در زمینه همکاری و یاری رساندن به دیگران دارید؟
- به نظر شما اگر همه افراد به همیاری و کمک به دیگران ترغیب شوند و اقدام کنند، چه وضعیتی

در جامعه به وجود می‌آید؟

برای دانش‌آموزان توضیح دهید که موقعیت‌هایی که در بالا مطالعه کردند و موقعیت‌های مشابه، مصادیقی از انفاق است. یادآوری کنید که انفاق فقط بخشش در امور مالی نیست.

سپس از هر گروه دانش‌آموزان بخواهید آیه‌ای از قرآن کریم را پیدا کنند که درباره انفاق است؛ سپس معنای آن را بنویسند.

استفاده از کشف‌الآیات را به آنها آموزش بدهید یا عنوان سوره‌ها و شماره آیات را روی تابلو بنویسید و از آنها بخواهید، جست‌وجو کنند. برای مثال:

آیه ۲۵۴ سوره بقره، آیات ۲۷۲ تا ۲۷۴ سوره بقره، آیه ۹۹ سوره توبه، آیه ۹۲ سوره آل‌عمران، آیه

۲۴۵ سوره بقره، آیات ۲۶۲ تا ۲۶۵ سوره بقره.

پس از آنکه دانش‌آموزان به‌طور گروهی، آیات را پیدا کردند و معنای آنها را نوشتند، نتیجه‌گیری کنید که انفاق یکی از اعمال پسندیده‌ای است که خداوند در آیات مختلف، انسان‌ها را به آن فراخوانده و در برخی آیات بلافاصله بعد از نماز به آن امر شده است که نشان‌دهنده اهمیت موضوع است.

سپس فعالیت شماره ۱ را به بحث و گفت‌وگو بگذارید. انفاق کردن علاوه بر آنکه موجب می‌شود فرد به دیگران کمک کند، موجب پالایش و تزکیه روحی انسان می‌شود. بنابراین با تقوای بیشتری از خداوند اطاعت می‌کند. خداوند متعال فرموده است، به کسی که انفاق می‌کند، چند برابر انفاقش پاداش می‌دهد. هر چند، انفاق‌کننده بدون چشمداشت و به قصد رضای خداوند و اطاعت از وی به انفاق می‌پردازد؛ اما اجر مادی و معنوی این انفاق، حتماً به زندگی وی برمی‌گردد.

* در بخش بعد، سازمان‌های مردم‌نهاد و مؤسسات خیریه، مطرح می‌شوند. در این بخش، شما می‌توانید:

- اعلان‌ها و معرفی‌های انجمن‌های خیریه یا مؤسسات مردم‌نهاد (NGO) را که در زمینه تعاون و حل مشکلات مردم فعالیت می‌کنند، در کلاس توزیع کنید و نمایش دهید.
- از یکی از اعضای یک انجمن خیریه دعوت کنید تا در کلاس حضور یابد و درباره کارها و اهداف آن انجمن برای دانش‌آموزان سخن بگوید. بهتر است ابتدا با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید تا اگر در آشنایان و خویشاوندانشان فردی را می‌شناسند، به شما معرفی کنند (فعالیت ۳ به کار بیندیم).
- به همراه دانش‌آموزان و با هماهنگی قبلی، از یکی از مؤسسات مردم‌نهاد یا انجمن‌های خیریه بازدید کنید و با کارکنان آن انجمن، گفت‌وگویی ترتیب دهید.

در این مرحله، خیرین مدرسه‌ساز و نوع فعالیت آنها را توضیح دهید. در این درس، خیرین مدرسه‌ساز از آنجا که نوع فعالیت آنها با زندگی دانش‌آموزان مرتبط و قابل لمس است، مورد تأکید قرار گرفته‌اند.

توجه کنید فعالیت شماره ۴ در ارزشیابی مستمر، مد نظر قرار می‌گیرد؛ اما در ارزشیابی کتبی پایانی از آن سؤالی طرح نمی‌شود.

از دانش‌آموزان بخواهید صفحه ۹ را با دقت بخوانند. این صفحه به منظور الگو گرفتن از خیرین و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و همچنین قدردانی از خدمات دو خیر مدرسه‌ساز است.

از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت، جمله خود را درباره پیامی که از خواندن این متن گرفته‌اند،

بیان کنند. جمله‌ها را روی تابلوی کلاس بنویسید و بگذارید دانش‌آموزان دربارهٔ پیام‌های یکدیگر تأمل کنند.

* برای آموزش موضوع وقف، بهتر است در صورتی که بنای وقفی در حوالی مدرسه وجود دارد، از قبل آن را شناسایی کنید و با معرفی کارکردهای آن، وقف را توضیح دهید.

* از دانش‌آموزان بخواهید با کمک گرفتن از پدر و مادر و اعضای خانواده، دربارهٔ اثر یا بنای وقفی در محل زندگی‌شان پرس‌وجو کنند و به کلاس معرفی نمایند.

* برای آموزش موضوع شرکت‌های تعاونی، باید این شرکت‌ها را با شرکت‌های غیرتعاونی مقایسه کنید.

دربارهٔ شرکت‌های تعاونی، تعاریف متعدد و مختلفی ارائه شده است که از نظر محتوا بسیار به یکدیگر شبیه‌اند. برای مطالعهٔ بیشتر به دانستنی‌های معلم در پایان این بخش مراجعه کنید.

به‌طور کلی، «شرکت تعاونی، اجتماعی از اشخاص است که با اشتراک‌مسابی و از طریق با هم کار کردن، در پی تحصیل منافی هستند که در حالت فردی به دست آوردن آنها، امکان‌پذیر نیست». نکتهٔ مهم آنکه در تعاونی‌ها، سود بردن، قدرت‌طلبی و انحصارگرایی، ارزش و اعتباری ندارد. فرد حق اظهار نظر و نظارت دارد. به عامل انسانی بیش از سرمایه، بها داده می‌شود و بر همیاری و کمک متقابل، تأکید می‌شود.

فعالیت شمارهٔ ۷ را در کلاس انجام دهید.

فواید مادی و معنوی یک شرکت تعاونی، شامل آنچه در بالا گفته شد و به‌طور خلاصه، داوطلبانه بودن، مشارکت همهٔ اعضا در تصمیم‌گیری‌ها و رأی دادن، حق مساوی و برابر بودن در رأی با هر مقدار سرمایه، همکاری برای هدف مشترک، توزیع عادلانهٔ منافع بین همه، حل مشکلات معیشتی و توجه به همیاری و کمک به جای سود بری می‌شود.

به پایان برید

با مرور و جمع‌بندی درس در زمینهٔ معنا و مفهوم و مصادیق انفاق، معرفی انجمن‌های خیریه، سازمان‌های مردم‌نهاد، موضوع وقف و شرکت‌های تعاونی، درس را به پایان برید.

از دانش‌آموزان بخواهید دربارهٔ فعالیت ۲ صفحهٔ ۷، به‌طور انفرادی فکر کنند. همچنین آنها را

به چند گروه تقسیم کنید و به هر گروه یک فعالیت تحقیقی بدهید (فعالیت شماره ۳ صفحه ۸، فعالیت شماره ۶ صفحه ۱۱، فعالیت شماره ۴ به کار بیندیم). فرصتی در جلسات بعد به وجود بیاورید تا نتایج تحقیق نماینده هر گروه، به صورت خلاصه در کلاس گزارش شود.

به عنوان فعالیت پایانی عملی می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید فعالیت شماره ۱ یا ۲ به کار بیندیم را انتخاب و درباره آن اقدام کنند. توجه داشته باشید که این فعالیت، مربوط به یک جلسه نیست و دانش‌آموزان را از ابتدا تا پایان سال تحصیلی درگیر می‌کند. ضمناً این فعالیت، یک اقدام عملی است و اگر به خوبی انجام شود، یادگیری عمقی و پایدار و کسب مهارت‌های اجتماعی در مخاطبان را در پی خواهد داشت.

محورهای عمده ارزشیابی

بیان معنا و مفهوم تعاون، وقف، انفاق و نمونه‌ها و مصادیق مربوطه، تشکیل یک انجمن نیکوکاری یا تعاونی؛ تحقیق و بررسی درباره اماکنی که افراد نیکوکار آنها را پدید آورده‌اند یا شرح حال و اقدامات نیکوکاران و ترغیب و حساس شدن نسبت به موضوع تعاون در خانه و مدرسه و محله، از محورهای عمده ارزشیابی این درس است. این ارزشیابی از طریق والدین، خودارزیابی، یا ابزارهایی چون آزمون‌های کتبی و سیاهه مشاهدات یا بررسی کارهای انجام شده و آزمون‌های عملکردی، قابل حصول است.

- ۱ ایجاد تغییر در نگرش و رفتار و اخلاق دانش‌آموزان در این درس در مقایسه با ابعاد دانشی، اهمیتی چند برابر دارد. لذا هدف اصلی این است که دانش‌آموزان نسبت به تعاون در همه سطوح، راغب شوند.
- ۲ در فرایند تدریس این فصل، مشارکت خانواده‌ها، اعضای انجمن‌های خیریه، نیکوکاران و... ضروری است و تنها از این رهگذرها، اهداف اصلی محقق می‌گردد.

معرفی منابع برای مطالعه بیشتر معلم

- اصول و اندیشه‌های تعاونی، طالب، مهدی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.
- اصول و اندیشه‌های تعاونی، طالب، مهدی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
- اهداف اجتماعی تعاونی‌ها، پراکاش، دامن، ترجمه معصومه رضایی، نشر آرام، ۱۳۷۸.
- تعاون برای همه، یوسفی، علی، نشر عبادی‌فر، ۱۳۸۳.
- قوانین و مقررات تعاون و شرکت‌های تعاونی، منصور، جهانگیر، نشر دوران، ۱۳۹۱.